

Република Северна Македонија
Министерство за животна средина
и просторно планирање

Republika e Maqedonisë së Veriut
Ministria e Mjedisit Jetësor
dhe Planifikimit Hapësinor

УПАТСТВО

ЗА КЛИМАТСКО ОЗНАЧУВАЊЕ НА БУЏЕТОТ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

ноември 2021 година

Подготвено во рамките на проектот „Зајакнување на институционалните и технички капацитети за подобрување на транспарентноста за климатски промени во рамките на Договорот од Париз“ кој го спроведува Министерството за животна средина и просторно планирање (МЖСПП) со техничка и финансиска поддршка од UNDP и GEF.

Објавено од: Министерство за животна средина и просторно планирање
Авторски права: Министерство за животна средина и просторно планирање
Проектен менаџер: Павлина Здравева
Автори: Madhukar Upadhyay, Александар Наумоски

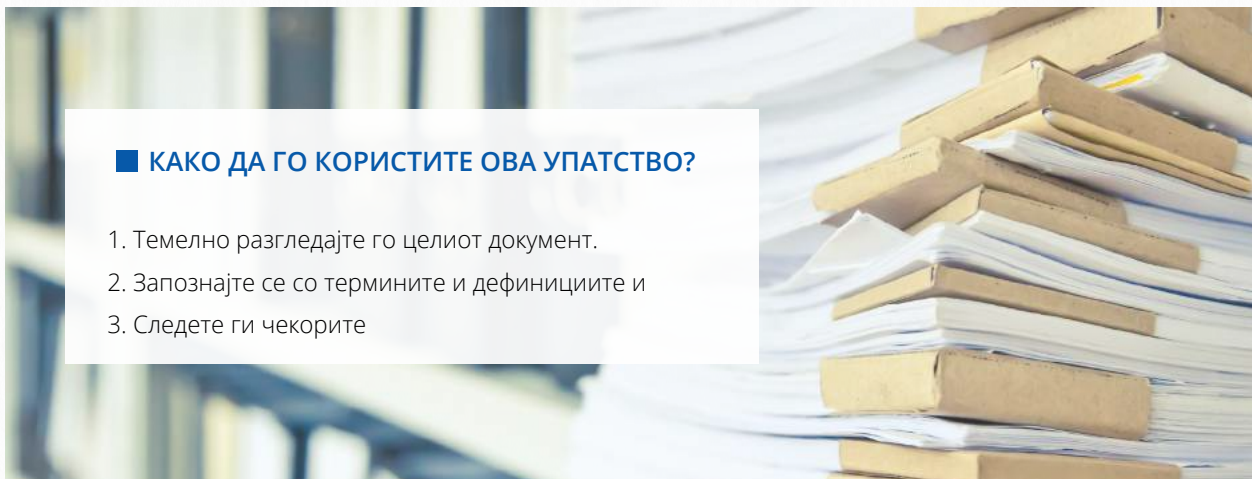

СОДРЖИНА

01 ЦЕЛ	4
02 ОПФАТ	4
03 КОНТЕКСТ	4
04 ИДЕНТИФИКУВАЊЕ НА АКТИВНОСТИ ПОВРЗАНИ СО КЛИМАТСКИТЕ ПРОМЕНИ	7
05 ЧЕКОРИ ЗА КЛИМАТСКО ОЗНАЧУВАЊЕ НА БУЏЕТОТ	12
06 ПОВРЗАНОСТ СО ЦЕЛИТЕ ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ	17
АНЕКС	18
ПОИМИ И ДЕФИНИЦИИ	18
ПОВРЗАНИ ДОКУМЕНТИ	20
ДЕТАЛИ ЗА ОДОБРУВАЊЕ И ПРЕГЛЕД	21

1. ЦЕЛ

Целта на ова Упатство е да им го олесни работниот процес на вработените во централната и локалната власт одговорни за климатско означување на ставките во годишниот буџет. Упатството содржи кратки информации за климатско означување на буџетот (КОБ), како и објаснување и дефиниции на различните термини што се користат и чекор по чекор ја објаснува постапката за климатско означување на расходите во буџетот кои се поврзани со климатски активности предвидени во годишните буџети.

■ КАКО ДА ГО КОРИСТИТЕ ОВА УПАТСТВО?

1. Темелно разгледајте го целиот документ.
2. Запознајте се со термините и дефинициите и
3. Следете ги чекорите

2. ОПФАТ

Опфатот на ова Упатство е да ги запознае корисниците со дефинициите за активностите за климатски промени, формулирањето на типологијата, како и со методологијата и критериумите за означување на активностите поврзани со климата во развојните програми во јавниот сектор што ги имплементираат министерствата и општините. Упатството се очекува да им овозможи на корисниците да ги идентификуваат активностите поврзани со климата во конкретниот сектор, да ја измерат нивната релевантност и соодветно да ги означат во буџетот според пропишаната методологија.

3. КОНТЕКСТ

3.1 Национална перспектива

Република Северна Македонија има дадено висок приоритет на намалувањето на влијанијата на климатските промени преку намалување на емисиите на стакленички гасови. Целта е до 2030 година емисиите да се намалат за 51% во споредба со емисиите во 1990 година, како што е наведено и во Ревидираниот национален придонес изготвен согласно Парискиот договор. Оваа заложба е во согласност со заложбата на ЕУ за намалување од емисиите на стакленички гасови за 55% до 2030 година.

И покрај тоа што не е земја од Анекс 1, но е земја-кандидатка за членство во ЕУ, Република Северна Македонија мора да се придржува до политиките на ЕУ за клима и енергија кои се засноваат на обврските на земјите од Анекс I

на Рамковната конвенција на ООН за климатски промени (UNFCCC) за намалување на емисиите. Понатаму, земјата е исто така договорна страна на Енергетската заедница, која брзо напредува во спроведувањето на регулативите на ЕУ за следење, известување и верификација на емисиите на стакленички гасови и презема чекори за справување со климатската криза.

За спроведување на Ревидираниот национален придонес потребни се стратегии за финансирање со кои ќе се мобилизираат ресурси од националниот и меѓународниот јавен и приватен сектор. Голем дел од добиената меѓународна поддршка се користи за финансирање проекти претежно за ублажување на ефектите од климатските промени. Значителен дел од домашните средства исто така се мобилизираат за финансирање на активности поврзани со климата. Повеќето од активностите за адаптација ќе треба да бидат спроведени од централните и локалните власти и финансирани преку нивните буџети. Затоа, потребна е силна домашна буџетска рамка ориентирана кон перформанси (успешност) и која ќе ги интегрира климатските ризици и ќе придонесе за намалување на емисиите на стакленички гасови и ќе обезбеди поволна средина за изедначување на националните и меѓународните финансиски средства.

Климатските промени се прашање што засега повеќе сектори. Активностите на јавниот сектор релевантни за адаптација и ублажување на климатските промени често се под надлежност на повеќе министерства. Оваа дисперзија на активностите за климатските промени претставува предизвик за системот за управување со јавните финансии (УЈФ) чија цел е да го олесни планирањето, идентификувањето и известувањето за расходите кои се поврзани со климатските промени.

Овие предизвици може да се надминат со воведување на КОБ, кој помага климатските промени да се интегрираат во буџетскиот систем со цел да се работи на осврнување на економските, социјалните и еколошките влијанија од климатските промени преку идентификување, класификација, пондерирање и обележување на трошоците релевантни за климата во буџетскиот систем. Дополнително, КОБ обезбедува почетна точка за следење на ресурсите наменети за остварување на целите за одржлив развој (ЦОР), што е тесно поврзано со климатските промени и постигнувањето на повеќето цели за ОР, како и со активностите за ублажување предвидени во рамките на Националниот придонес (NDC).

Република Северна Македонија се подготвува да иницира процес на интеграција на климатските промени во својот буџетски систем и планира да имплементира КОБ преку воспоставување критериуми за идентификација на програми/проекти/активности поврзани со климатските промени, како и преку следење на расходите поврзани со климата во националниот буџет.

3.2 Цел на климатско означување на буџетот

Целта на КОБ е да ѝ овозможи на владата да донесе информирани инвестициски одлуки, да овозможи подобра интеграција на климатските промени во националните и поднационалните планови и да овозможи следење и мониторинг на распределбата на ресурсите кои се релевантни за климатските промени во буџетскиот систем.

3.3 Придобивките од климатско означување на буџетот

- i) идентификација на буџетот што се мобилизира за КП и известување за расходите релевантни за КП;
- ii) овозможување владата да носи информирани одлуки и да даде приоритет на климатските инвестиции;
- iii) овозможување јавна контрола над расходите за климатски активности со цел да се подобри одговорноста и транспарентноста;
- iv) поттикнување активности поврзани со климата во сите владини сектори преку обезбедување докази за тековните активности поврзани со климата;
- v) подигање на јавната свест за климатските промени и за одговорите на владата.
- vi) евиденција на сите расходи направени преку буџетските програми, вклучително и за проекти финансирани од меѓународни извори насочени на постигнување на целите на одржлив развој, ревидираниот национален придонес и намалувањето на ризикот од катастрофи.
- vii) подготовка на посебни информации за буџетот и за расходите кои се реализираат преку програмите за ублажување, адаптација и преку комбинираниите програми кои имаат за цел и ублажување и адаптација.

3.4 Опсег на климатско означување на буџетот

Активностите што ќе се спроведуваат како одговор на КП мора да се имплементираат во повеќе сектори бидејќи климатските промени засегаат повеќе сектори. Понатаму, програмите поврзани со климатските промени се спроведуваат и од централните и од локалните власти. Од тие причини, КОБ ги опфаќа сите програми поврзани со климата, вклучително и програмите за ублажување и адаптација имплементирани преку националната буџетска рамка, како и оние што ги спроведуваат општините со цел да се генерираат посеопфатни информации за климатските трошоци. Следствено, КОБ ќе го практикуваат сите ресорни министерства и агенции кои имаат активности поврзани со климата. Министерството за финансии ќе направи промени во буџетскиот циркулар за во него да се земат предвид и климатските промени. Министерството за финансии ќе го провери означувањето што ќе го направат министерствата пред буџетот да го достави на одобрување до Собранието.

4. ИДЕНТИФИКУВАЊЕ НА АКТИВНОСТИ ПОВРЗАНИ СО КЛИМАТСКИТЕ ПРОМЕНИ

Секоја активност може да се смета за активност поврзана со климатските промени доколку помага да се намали и стабилизира нивото на стакленички гасови во атмосферата и/или поттикнува адаптација на влијанијата на климатските промени кои веќе се присутни. Со други зборови, активностите поврзани со климатските промени се или активности за ублажување или за адаптација согласно дефинициите за овие два термини дадени подолу.

Ублажување	Адаптација
<p>Според „Рио маркерите“ изработени од OECD-DAC, активност може да се класифицира како поврзана со ублажување на климатските промени доколку придонесува за стабилизирање на концентрациите на стакленички гасови во атмосферата преку намалување или ограничување на емисиите на стакленички гасови или подобрување на секвестрацијата на стакленички гасови. Активностите за ублажување придонесуваат за: а) ограничување на антропогените емисии на стакленички гасови, вклучувајќи ги и гасовите регулирани со Монреалскиот протокол¹; или б) заштита и/или подобрување на понорите и резервоарите на стакленички гасови.</p>	<p>Активноста е поврзана адаптацијата на климатските промени ако има за цел да ја намали ранливоста на човечките или природните системи на влијанијата на климатските промени и на климатската варијабилност. Адаптацијата може да вклучува зголемување на отпорноста преку зголемување на способноста за прилагодување или апсорпција на стресовите, шоките и варијабилноста на климата и/или преку намалување на изложеноста на нив. Ова може да вклучува и низа други активности како што се генерирање информации и знаење, развој на капацитети, планирање и имплементација на активности за прилагодување кон климатските промени.</p>

4.1 Развој на типологија

Многу од програмите во годишниот план на Република Северна Македонија се, во голема мера, релевантни за климатските промени бидејќи се однесуваат на ублажување и/или адаптација. Овие програми можат да се групираат под различни категоризации (типологии). Формулиравме една типологија, со разложена листа на климатски одговори подготвена согласно програмите во годишниот план и во согласност со горенаведените дефиниции, која ќе помогне да се дефинираат климатските активности како активности за ублажување или активности за адаптација, но и како хоризонтални активности што го олеснуваат спроведувањето на останатите климатски активности.

4.1.1 Активност каде главна цел е ублажување

Активностите каде главна цел е ублажувањето се оние активности кои:

- а) придонесуваат за ублажување на климатските промени преку ограничување на антропогените емисии на стакленички гасови, вклучително и на гасовите регулирани со Монреалскиот протокол; или
- б) придонесуваат за заштита и/или подобрување на понорите и складирањето на стакленички гасови; или
- в) придонесуваат за интеграција на климатските промени во развојните цели преку градење на институциите, развој на капацитетите, зајакнување на регулаторната и политичката рамка или истражување; или
- г) придонесуваат за спроведување на напорите на земјите да ги исполнат своите обврски според UNFCCC.

¹Протоколот од Монреал, ратификуван од 198 земји, поставува обврзувачки прогресивни обврски за развиените и земјите во развој за постепено исфрлање на сите главни супстанции што ја осиромашуваат озонската обвивка, вклучувајќи ги хлорофлуоројаглеродите (CFCs), халоните и помалку штетните преодни хемикалии како што се хлорофлуоројагледородите (HCFC).

Табела 1. Типологија на активности за ублажување

Ред. бр	Типологија на активности за ублажување	Релевантни програмски области
1	Намалување на емисиите на стакленички гасови	Постепено исфрлање од употреба на јагленот, електрични возила
2	Подобрување или изградба на нова инфраструктура	Намалување на загубите во мрежите за дистрибуција на електрична енергија или топлина, како и при пренос на електрична енергија
3	Мерки за енергетска ефикасност во зградите	Станбени/комерцијални/јавни згради, топлински пумпи, централно греење, ефикасни системи за осветлување, ефикасно улично осветлување
4	Мерки за енергетска ефикасност во индустријата	
5	Мерки за енергетска ефикасност во транспортот	Железница, автопати, подобрена мобилност, промена во начинот на превоз, електрични возила, инфраструктура за полнење, обновување на возниот парк
6	Обновлива енергија	Хидроцентрали, електрани на биомаса, соларна енергија, биогориво, биодигестија на гас од фарма, наводнување со фотоволтаици
7	Гасификација	
8	Циркуларна економија	Повторно производство, реновирање и рециклирање, минимизирање на загубите
9	Управување со отпад	Палење на гас од депонија, компостирање, рециклирање, селекција на отпад, депонии, механички и биолошки третман
10	Пречистување и управување со отпадни води	
11	Намалување на емисиите во земјоделството	Измена на составот на добиточната храна и практиките за исхрана, управување со арско ѓубре, зголемување на органските материи во почвата, спречување на палење на стрништата
12	Заштита и/или подобрување на понорите и складирањето на стакленички гасови	Одржливо управување со шумите, спречување шумски пожари, пошумување и обновување на шумите, рехабилитација на области погодени од суша и опустинување, промена во употребата на земјиштето, мерки за намалување на ерозијата, обновување на земјиштето, избегнување на деградација на земјиштето, користење на биојаглен

Следниве хоризонтални активности, исто така, може да се сметаат за активности за ублажување ако се поврзани со областите споменати погоре:

Табела 2: Типологија на хоризонтални активности за ублажување

Ред. бр.	Типологија	Релевантни програмски области
13	Политики и стратешко планирање на централно/локално ниво	Изработка на студии, проценки, стратегии, планови и програми, ранливи групи, родови прашања, биодиверзитет
14	Правна и регулаторна рамка	Изработка на нови/ажурирање на постоечки закони, подзаконски акти, правилници и слично, зелени набавки, правична транзиција, продолжување со интеграција на регионалниот пазар на електрична енергија, ранливи групи, родови прашања, циркуларна економија
15	Мониторинг, известување, верификација и транспарентност	Ги опфаќаат сите области

16	Градење капацитети	Човечки и институционални
17	Трансфер и промоција на технологии и знаење	
18	Обука	Социјални програми, праведна транзиција
19	Образование	
20	Јавна свест	
21	Комуникација	
22	Истражување и иновации	Технологии и мерки за транзиција на енергија и складирање на јаглерод во почвата
23	Банкарски и финансиски услуги	Кредити, заеми, осигурување
24	Деловни и други услуги	Подготовка и поддршка на приватни инвестиции преку јавно-приватно партнерство
25.	Финансиски и фискални мерки	Стимулации, даноци, повластена тарифа, премии, кофинансирање, праведна транзиција, ранливи групи

4.1.2 Активности каде главна цел е адаптација

Активностите каде главната цел е адаптација се оние активности кои:

- а) придонесуваат за исполнување на целите за адаптација/отпорност на климатските промени како што е експлицитно наведено во документите за активноста; и
- б) активноста содржи специфични мерки за адаптација согласно дефинициите дадени погоре.

Табела 3: Типологија на активностите за адаптација

Ред. бр.	Типологија на мерките за адаптација	Релевантни програмски области
1	Здравство	Стандарди за управување со отпад
2	Земјоделство	Промовирање на култури отпорни на топлина и суша и методи за наводнување со заштеда на вода за да се издржат климатските промени
3	Храна	Банка за семиња, контрола на штетници
4	Сточарство	Ветеринарно здравје, подобрена добиточна храна
5	Шумарство	Пошумување, обнова на шумите, мешавина на практики за управување со шумите и зачувување на видовите, управување со сливови, зеленило на автопати
6	Биолошка разновидност	Заштита на природната средина, заштитени подрачја

7	Вода и санитација	Зачувување на водата, подобрување на управувањето со водите, инфраструктура за водоснабдување и одведување на отпадни води
8	Управување со земјиштето	План за користење на земјиштето, обнова на деградирано земјиште, управување со почвата
9	Спречување на и подготвеност за катастрофи	Поплави, суши, топлотни/ладни бранови, спречување и управување со поплави и контрола на ерозија
10	Решенија засновани на природата	Обнова на ресурсите
11	Туризам	Инфраструктура, обнова на објекти, домашен туризам
12	Културното наследство	
13	Изградена инфраструктура	
14	Просторно/Урбанистичко планирање	Активности за планирање
15	Урбана отпорност	Заштита од поплави на градовите, подигање на свеста

Следниве хоризонтални активности, исто така, може да се сметаат за активности за адаптација ако се поврзани со областите споменати погоре:

Табела 4: Типологија на хоризонтални активностите за адаптација

Ред. бр.	Типологија	Релевантни програмски области
16	Политики и стратешко планирање на централно/локално ниво	Изработка на студии, проценки, стратегии, планови и програми, ранливи групи, родови прашања, биодиверзитет
17	Правна и регулаторна рамка	Изработка на нови/ажурирање на постоечките закони, подзаконски акти, правилници и слично, зелени набавки, правилна транзиција, продолжување со интеграција на регионалниот пазар на електрична енергија, ранливи групи, родови прашања, циркуларна економија
18	Мониторинг, известување, верификација и транспарентност	Ги опфаќаат сите области
19	Градење капацитети	Човечки и институционални
20	Трансфер и промоција на технологии и знаење	
21	Обука, едукација	Сите обуки кои промовираат активности за адаптација, развој на курсеви, наставна програма
22	Јавна свест и комуникација	Медиумска кампања
23	Истражување и иновации	Метеоролошки и хидролошки набљудувања и прогнози, проценки на влијанието и ранливоста, системи за рано предупредување
24	Банкарски и финансиски услуги	Кредити, заеми, осигурување
25	Деловни и други услуги	Подготовка и поддршка на приватни инвестиции преку јавно-приватно партнерство
26	Финансиски и фискални мерки	Стимулации, даноци, кофинансирање, праведна транзиција, ранливи групи

5. ЧЕКОРИ ЗА КЛИМАТСКО ОЗНАЧУВАЊЕ НА БУЏЕТОТ

Следниот дијаграм на текови (слика 1) накратко ги претставува клучните чекори на постапката за КОБ.

Слика 1: Дијаграм на текови за КОБ

<p>ФОРМУЛИРАЊЕ НА ТИПОЛОГИЈА</p> <p><i>Типологијата е веќе формулирана, но можете да додадете нови типологии доколку е потребно</i></p>	▼
<p>НАВЕДЕТЕ ГИ ПРОГРАМИТЕ ПОВРЗАНИ СО КЛИМАТА ПОД СЕКОЈА ТИПОЛОГИЈА</p> <p><i>Да се прави годишно кога се подготвува буџетот</i></p>	▼
<p>ЗАБЕЛЕЖЕТЕ ВО КОЈА МЕРА СЕКОЈА ИЗБРАНА ПРОГРАМА СЕ ФОКУСИРА ВРЗ КЛИМАТА</p>	▼
<p>ДОДЕЛЕТЕ ПОНДЕР НА СЕКОЈА ПРОГРАМА СОГЛАСНОСТ НЕЈЗИНИОТ ФОКУС ВРЗ КЛИМАТА</p>	▼
<p>ОЗНАЧЕТЕ ЈА ПРОГРАМАТА СОГЛАСНО ПОНДЕРОТ</p>	▼
<p>УТВРДЕТЕ ГО БУЏЕТОТ ЗА КЛИМАТСКИ АКТИВНОСТИ</p>	

5.1.1 Список на програми според секоја типологија

Продолжете со наведување на сите програми поврзани со климата согласно дадената типологија што е релевантна за годишната програма на предметното министерство. Во годишните планови на министерството може да има неколку програми поврзани со климата кои може да спаѓаат во овие типологии. Исто така, може да се случи во некоја типологија да нема никаква програма.

Четири типологии, имено, 1. Намалување на емисиите на стакленички гасови, 2. Производство на обновлива енергија, 3. Биолошка разновидност и 4. Одржливо управување со водите. Тие се искористени во следниот пример за да се илустрира процесот (табела 5).

Програмите во типологијата за намалување на емисиите на стакленички гасови се, i) намалување на емисиите на стакленички гасови од енергетиката и ii) транспорт и отстранување на стакленички гасови

со секвестрација на јаглерод. Производството и користењето на обновливите извори на енергија е идентификувано како програма поврзана со климата во типологијата Производство на обновлива енергија.

Слично на тоа, копнениот и слатководниот биодиверзитет што се опфатени со заштитени подрачја е идентификуван во типологијата Биолошка разновидност. Во типологијата за одржливо управување со водите, идентификувани се две програми. Тие се: i) Контрола и спречување на поплави и ii) Оптимизација на водните ресурси, вклучувајќи усвојување интегрирано управување со водните ресурси и неконвенционални шеми.

5.2.1 Климатска цел на наведените програми

Следејќи ја листата со програми, забележете која е климатската цел на секоја програмата, дали програмата помага за ублажување на климатските промени или за климатска адаптација. Некои програми може да помогнат и за ублажување и за адаптација. Забележете ја климатската цел на секоја програма во соседната колона, каде што „У“ означува ублажување, „А“ означува адаптација и „Д“ означува и ублажување и адаптација (Табела 5).

Табела 5: Програми поврзани со климата во секоја типологија

Типологија		Програми поврзани со климата	У	А	Д
1	Намалување на емисиите на стакленички гасови	Намалување на емисиите на стакленички гасови од енергетиката и транспортот	Х		
		Отстранување на стакленички гасови со секвестрација на јаглерод			Х
2	Производство на обновлива енергија	Производство и користење на обновливи извори на енергија	Х		
3	Биолошка разновидност	Копнена и слатководна биолошка разновидност опфатена со заштитени подрачја.	Х		
3	Одржливо управување со водите	Контрола и спречување на поплави		Х	
		Оптимизација на водните ресурси, вклучувајќи усвојување интегрирано управување со водните ресурси и неконвенционални шеми.		Х	

Во горниот пример, намалувањето на емисиите на стакленички гасови од програмата за енергетика и транспорт придонесува за ублажување, додека отстранувањето на стакленички гасови со секвестрација на јаглерод придонесува и за двете: и за ублажување со отстранување на јаглеродот од атмосферата и за адаптација преку подобрување на биодиверзитетот или производството на дрво и биомаса. Програмата во типологијата за обновливи извори на енергија јасно придонесува за ублажување бидејќи помага да се намалат емисиите на стакленички гасови. Слично на тоа, биодиверзитетот во заштитените подрачја во голема мера ќе помогне за ублажување на климатските промени, додека контролата на поплави и интегрираното управување со водните ресурси помагаат за адаптацијата.

Ова обележување на климатската цел ќе помогне да се следи колку од средствата придонесуваат за ублажување или за адаптација.

5.1.3 Идентификување на главниот фокус на програмата

Во следниот чекор, идентификувајте во која мера програмата се фокусира на климата како што е прикажано во табелата 6 подолу. Некои програми како што се намалување на емисиите на стакленички гасови или пак програмата за обновлива енергија се смета дека имаат јасен фокус врз намалувањето на стакленичките гасови како што е наведено во самата цел на програмата. Додека, секвестрацијата на јаглеродот преку програмата за обнова на шумите помага да се зароби јаглеродот од атмосферата, но тоа исто така акумулира и други примарни придобивки покрај секвестрацијата на јаглеродот. Затоа, може да се смета дека има поврзаност со климатските промени.

Примарната цел на програмата за промоција на биолошката разновидност обично е да се намали ранливоста на природните системи пред влијанијата на климатските промени и климатската варијабилност. Сепак, таа има индиректна поврзаност со климатските промени бидејќи помага да се зароби јаглеродот. Затоа, програмата за биолошка разновидност само индиректно се фокусира на климата.

Средствата доделени на проектите за вода се смета дека се поврзани со климатските промени бидејќи помагаат да се намали ранливоста на луѓето пред влијанијата на климатските промени и климатската варијабилност.

Табела 6: Главен фокус на програмите поврзани со климата во секоја типологија

Типологија	Програми поврзани со климата	У	А	Д	Фокус на климата
Намалување на емисиите на стакленички гасови	Намалување на емисиите на стакленички гасови од енергетиката и транспортот	Х			Јасен фокус
	Отстранување на стакленички гасови со секвестрација на јаглерод			Х	Има поврзаност со КП
Производство на обновлива енергија	Производство и користење на обновливи извори на енергија	Х			Јасен фокус на КП
Биолошка разновидност	Копнена и слатководна биолошка разновидност опфатена со заштитени подрачја.	Х			Индиректна поврзаност со КП
Одржливо управување со водите	Контрола и спречување на поплави		Х		Има поврзаност со КП
	Оптимизација на водните ресурси, вклучувајќи усвојување на интегрирано управување со водните ресурси и неконвенционални шеми.		Х		Има поврзаност со КП

5.1.4 Доделување пондери на климатските програми

Пондерирањето на програмата е важен чекор при КОБ бидејќи помага да се процени колку од буџетот доделен на програмата поврзана со климата всушност придонесува за исполнување на климатските цели. Тоа се утврдува врз основа на климатскиот фокус на програмата како што е објаснето во точка 5.1.3. Примерите за пондерирање се дадени во табелата 7 подолу.

Ако програмата има јасна и директна врска со КП, на програмата ѝ се дава пондер од 100 проценти.

Ако програмата е поврзана со КП, но КП не се примарна цел на програмата, таа добива пондер од само 50%.

Ако програмата е индиректно поврзана со КП, програмата добива пондер од само 20%.

Табела 7: Пондерирање на програмите

Типологија	Програми поврзани со климата	У	А	Д	Фокус на климата	Пондер (%)
Намалување на емисиите на стакленички гасови	Намалување на емисиите на стакленички гасови од енергетиката и транспортот	х			Јасен фокус	100
	Отстранување на стакленички гасови со секвестрација на јаглерод			х	Има поврзаност со КП	50
Производство на електрична енергија	Производство и користење на обновливи извори на енергија	х			Јасен фокус на КП	100
Биолошка разновидност	Копнена и слатководна биолошка разновидност опфатена со заштитени подрачја.	х			Индиректна поврзаност со КП	20
Одржливо управување со водите	Контрола и спречување на поплави		х		Има поврзаност со КП	50
	Оптимизација на водните ресурси, вклучувајќи усвојување интегрирано управување со водните ресурси и неконвенционални шеми.		х		Има поврзаност со КП	50

5.1.5 Обележување на климатските програми

При подготовката на буџетот веќе се врши родово одговорно означување. Климатското означување на буџетот треба да биде компатибилно со претходно користените симболи за означување (маркери).

Означувањето на климатските програми во буџетот се врши според нивниот фокус врз климата како што е објаснето погоре. Програмите со јасен фокус на климатските промени ќе бидат класифицирани како високо релевантни и пондерирани со 100 проценти. Таквите програми ќе бидат означени со „1“ во буџетскиот циркулар (табела 8). Слично на тоа, програмите што имаат поврзаност со климатските промени ќе се сметаат за програми со средна релевантност и ќе бидат пондерирани со 50 проценти. Тие ќе бидат означени со „2“ во буџетскиот циркулар. Средно релевантна програма може да придонесува и за ублажување и за адаптација. Во таков случај, пондерот може да се подели помеѓу адаптација и ублажување со по 25 проценти. Програмите кои се индиректно поврзани со климатските промени ќе се сметаат за ниско релевантни и ќе бидат пондерирани со 20 проценти (кои може да се поделат меѓу адаптација и ублажување со по 10 проценти).

Табела 8: Означување во буџетот

Ниво	Пондер (%)	Коментар	Буџетски маркер
Висока релевантност	100	Јасни примарни цели кои придонесуваат за ублажување или адаптација	1
Средна релевантност	50	Програмите што имаат поврзаност со ублажување или адаптација ќе се сметаат за програми со средна релевантност и ќе бидат пондерирани со 50 проценти (кои може да се поделат помеѓу адаптација и ублажување со по 25 проценти ако придонесуваат и за двете)	2
Ниска релевантност	20	Програмите со индиректна поврзаност со ублажување или адаптација ќе се сметаат за програми со ниска релевантност и ќе бидат пондерирани со 20 проценти (кои може да се поделат помеѓу адаптација и ублажување со по 10 проценти ако придонесуваат и за двете)	3

5.1.6 Проценка на буџетските расходи поврзани климата

Буџетот за климата се пресметува врз основа на горенаведените пондери. Во табелата 9 прикажани се примери за проценка на буџетските средства посветени на климата за избрани програми за 2021 година. Кога програмата има функции и за ублажување и за адаптација, буџетот се дели на половина.

Табела 9: Проценка на буџетските расходи за климатски активности

Име на проектот/активноста		Буџет за 2021 година	Пондер (%)	Буџетска ознака	Буџет релевантен за КП	
					У	А
1	Дизајнирање и печатење едукативен материјал за енергетска ефикасност и обновливи извори на енергија	500.000	100	1	500.000	-
2	Подготовка на тригодишна програма за енергетска ефикасност	300.000	100	1	300.000	-
3	Реконструкција и подигање на јавно зеленило на автопати и во паркови	100.000.000	50	2	50.000.000	-
4	Јавен повик за финансирање проекти за поддршка и развој на претприемништвото, иновативноста и конкурентноста на МСП на подрачјето на Град Скопје	1.000.000	50	2	250.000	250.000
5	Реализација на активности од Планот за управување со паркот на природата Гази Баба: Изработка на програма за мониторинг на биолошката разновидност во Гази Баба и нејзина реализација	1.200.000	20	3	-	240.000
6	Изработка на просторни и урбанистички планови, извештаи, документација, стручни комисији, измена на ГУП	50.000.000	20	3	5.000.000	5.000.000

6. ПОВРЗАНОСТ СО ЦЕЛИТЕ ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ

Откако ќе се идентификуваат програмите релевантни за климата и ќе се утврди во која мера тие се релевантни за климатските промени, може да се утврди и дали и во која мера се поврзани со ЦОР. Таквата поврзаност ќе покаже како остварувањето на ЦОР е поддржано од буџетот на програмите поврзани со климата. Ова ќе помогне да се планира буџетот за ЦОР. Кога некоја програма поврзана со климата поддржува една цел за одржлив развој, лесно е да се утврди буџетот поврзан со таа цел. Сепак, некои климатски програми може да поддржат повеќе од една ЦОР, особено во случај на програмите поврзани со адаптација. Во такви случаи тешко е да се подели буџетот на секоја од целите чие исполнување го поддржува. За да се подели буџетот меѓу различни ЦОР поддржани од конкретната програма може да се користи експертско расудување.

Наведете ги целите на одржлив развој што се поддржани од програмите за климата. Подолу има неколку примери.

Намалувањето на емисиите на стакленички гасови и секвестрацијата на јаглеродот се поврзани со ЦОР 13, климатска акција. Обновливата енергија е поврзана и со ЦОР 7, пристап до прифатлива, сигурна, одржлива и модерна енергија за сите и со ЦОР 13. Програмите за биолошка разновидност придонесуваат за постигнување на ЦОР 6 и ЦОР 15 (пристап до вода и санитација и заштита, обновување и промовирање на одржливо користење на копнените екосистеми). Програмите за контрола на поплави придонесуваат за ЦОР 2 (да нема глад), ЦОР 11 (одржливи градови и заедници) и ЦОР 13 (климатска акција). Интегрираното управување со водните ресурси придонесува за исполнување на целите ЦОР 6 и ЦОР 11.

Табела 10: Поврзаност на буџетот за климата со ЦОР

Типологија	Програми поврзани со климата	У	А	Д	Фокус на климата	Пондер (%)	Означување за ЦОР
Намалување на емисиите на стакленички гасови	Намалување на емисиите на стакленички гасови од енергетиката и транспортот	Х			Јасен фокус	100	13
	Отстранување на стакленички гасови со секвестрација на јаглерод			Х	Има поврзаност со КП	50	13
Производство на обновлива енергија	Производство и користење на обновливи извори на енергија	Х			Јасен фокус на КП	100	7, 13
Биолошка разновидност	Копнена и слатководна биолошка разновидност опфатена со заштитени подрачја.	Х			Индиректна поврзаност со КП	20	6, 15
Одржливо управување со водите	Контрола и спречување на поплави		Х		Има поврзаност со КП	50	2, 11, 13
	Оптимизација на водните ресурси, вклучувајќи усвојување интегрирано управување со водните ресурси и неконвенционални шеми.		Х		Има поврзаност со КП	50	6, 11

АНЕКС

Поими и дефиниции

КЛИМАТСКИ ПРОМЕНИ

се промени во просечната временска состојба дополнително на природната климатска варијабилност забележана во споредлив временски период, најчесто период од 30 години. Таквите промени се предизвикани, директно или индиректно, од човечки активности кои го менуваат составот на атмосферата околу планетата. Промените во атмосферата се предизвикани од прекумерните емисии на стакленички гасови како резултат на човековите активности.

УПРАВУВАЊЕ СО ЈАВНИ ФИНАНСИИ (УЈФ)

се збир закони, правила, системи и процеси што ги користат централните (и локалните) власти, за собирање приходи, распределба на јавни средства, јавни трошења, за отчетност за средствата и за резултатите од ревизијата. Голем број чинители се вклучени во овој „циклус на УЈФ“ за да се обезбеди дека тој ефективно и транспарентно функционира, притоа утврдувајќи ја одговорноста.

РЕВИДИРАН НАЦИОНАЛЕН ПРИДОНЕС (NDC)

претставува начини за развој со ниски емисии што ги спроведуваат земјите во развој и најмалку развиените земји, што е значајно бидејќи NDC немаат нумеричко толкување на можностите за развој со ниски емисии на јаглерод. NDC ги прикажуваат правците во кои се движи земјата и секторите на кои таа ќе се фокусира.

ЦЕЛИ ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ (ЦОР)

исто така познати како „глобални цели“, беа усвоени од Обединетите нации во 2015 година како универзален повик за акција за ставање крај на сиромаштијата, заштита на планетата и гаранција дека до 2030 година сите луѓе ќе живеат во мир и во просперитет. 17-те ЦОР се интегрирани – јасно е дека делувањето во една област ќе влијае врз резултатите во другите области и дека развојот мора да претставува рамнотежа меѓу социјалната, економската и еколошката одржливост. ЦОР се дизајнирани да стават крај на сиромаштијата, гладот и дискриминацијата на жените и девојчињата. За да се остварат ЦОР во секој контекст потребни се креативност, знаење, технологија и финансиски ресурси од целото општество.

17 ЦОР се: 1) Да нема сиромаштија, 2) Да нема глад, 3) Добро здравје и благосостојба, 4) Квалитетно образование, 5) Родова еднаквост, 6) Чиста вода и канализација, 7) Достапна и чиста енергија, 8) Пристојна работа и економски раст, 9) Индустрија, иновации и инфраструктура, 10) Намалена нееднаквост, 11) Одржливи градови и заедници, 12) Одговорна потрошувачка и производство, 13) Климатска акција, 14) Живот под вода, 15) Живот на копно, 16) Мир, правда и силни институции и 17) Партнерства за целите

ПАРИСКИ ДОГОВОР

Парискиот договор е правно обврзувачки меѓународен договор за климатските промени. Тој беше усвоен од 196 страни на 21. Конференција на страните потписнички на Рамковната конвенција за КП во Париз на 12 декември 2015 година и стапи на сила на 4 ноември 2016 година. Целта на договорот е да се ограничи глобалното затоплување под 2, а по можност и под 1,5 степени Целзиусови, во споредба со прединдустриските температури.

Парискиот договор е големо постигнување во мултилатералниот процес за справување со климатските промени бидејќи за прв пат, овој обврзувачки договор ги поврзува сите држави за заедничка цел и бара од нив да преземат амбициозни активности за намалување климатските промени и за адаптација на нивните последици.

ДВОГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА КЛИМАТСКИ ПРОМЕНИ (BUR)

е извештај што треба да го поднесат страните кои не се наведени во Анекс I, кој содржи ажуриран инвентар на стакленички гасови, извештај за националниот инвентар на стакленички гасови и информации за спроведените мерки за ублажување, потребите и добиената поддршка. Ваквите извештаи содржат најнови информации за активностите за спроведување на Конвенцијата преземени од страна на земјата, вклучително и за состојбата на нејзините емисии на стакленички гасови и нивното понирање, како и за активностите за намалување на емисиите или подобрување на понорите.

UNFCCC

е ентитет на Обединетите нации задолжен да ги поддржи глобалните активности кои се одговор на опасностите што ги предизвикуваат климатските промени. UNFCCC е кратенка за Рамковната конвенција на Обединетите нации за климатски промени. Во Конвенцијата членуваат речиси сите држави во светот (197 страни) и е основа за Парискиот договор од 2015 година. UNFCCC е исто така основа за Протоколот од Кјото од 1997 година. Крајната цел на сите три договори кои се дел од UNFCCC е да се стабилизираат концентрациите на стакленички гасови во атмосферата на ниво што ќе спречи опасни влијанија предизвикани од човекот врз климата, во рок што ќе им овозможи на екосистемите да се прилагодат на природен начин и ќе овозможи одржлив развој.

ЗЕМЈИ ОД АНЕКС I

земјите-страни во Анекс I се индустријализираните земји кои беа членки на ОЕЦД (Организација за економска соработка и развој) во 1992 година, како и земји со економии во транзиција, вклучително и Руската Федерација, Балтичките држави и неколку држави од Централна и Источна Европа.

НАМАЛУВАЊЕ НА РИЗИКОТ ОД КАТАСТРОФИ (НРК)

е систематски пристап за идентификување, проценување и намалување на ризиците од катастрофи. Тој има цел да ја намали социо-економската ранливост на државите на катастрофи, како и да се справи со еколошките и другите опасности што ги предизвикуваат катастрофите.

ТИПОЛОГИЈА

Типологија е систематска класификација на типови на определени нешта според нивните заеднички карактеристики. Типологијата е чин на пронаоѓање, броење и класификација на фактите со помош на очи, други сетила и логика.

ПРОГРАМИ ПОВРЗАНИ СО КЛИМАТА

програми поврзани со или релевантни за климата се програмите во годишните планови кои придонесуваат за ублажување или адаптација на климата или и за двете.

МОНТРЕАЛСКИ ПРОТОКОЛ

е меѓународен договор склучен во 1987 година чија цел е да се запре производството и увозот на супстанции кои ја осиромашуваат озонската обвивка и да се намали нивната концентрација во атмосферата за да се заштити озонската обвивка на Земјата. Овој Протокол е дел од Виенската конвенција за заштита на озонската обвивка (Виенската конвенција). Виенската конвенција беше усвоена во 1985 година по меѓународната дискусија за научните откритија во 1970-тите и 1980-тите, во кои се нагласи негативниот ефект на човековата активност врз количеството озон во стратосферата и откривањето на „озонската дупка“.

СТАКЛЕНИЧКИ ГАСОВИ (GHG)

се гасови што апсорбираат и емитуваат зрачна енергија во термичкиот инфрацрвен спектар и предизвикуваат ефект на стаклена градина. Главните стакленички гасови во атмосферата на земјата се јаглерод диоксид, метан, азотен оксид, озон и водена пара.

ЕМИСИИ НА СТАКЛЕНИЧКИ ГАСОВИ

Емисиите на стакленички гасови се стакленички гасови што се испуштаат во атмосферата на Земјата од човековите активности. Гасот јаглероден диоксид е главен стакленички гас кој се испушта од човековите активности. Главната човечка активност што предизвикува емисии на јаглерод диоксид е согорувањето на фосилните горива (јаглен, природен гас и нафта) за производство на енергија и за транспорт, иако одредени индустриски процеси и промени во користењето на земјиштето исто така предизвикуваат емисии на јаглерод диоксид. Метанот се испушта од земјоделството и сточарството.

ПОНОР ЗА СТАКЛЕНИЧКИ ГАСОВИ

Со понор се означува намалувањето на стакленичките гасови во атмосферата со складирање (секвестрирање) на јаглерод во друга форма. Дрвјата во фаза на растење врзуваат големи количини на јаглерод диоксид од атмосферата преку фотосинтеза. Јаглеродот се користи за изградба на растението, а кислородот се ослободува назад во атмосферата. Зголемувањето на биомасата од растот на шумите (и над земја и под земја) овозможува понирање на јаглерод.

Поврзани документи

Климатско означување на буџетот во Република Северна Македонија

Детали за одобрување и преглед

Одобрување и преглед	Детали
Орган за одобрување	
Советодавен комитет на органот за одобрување	
Администратор	
Датум на следен преглед	

УПАТСТВО

ЗА КЛИМАТСКО ОЗНАЧУВАЊЕ НА БУЏЕТОТ ВО
РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Република Северна Македонија
Министерство за животна средина
и просторно планирање

Republika e Maqedonisë së Veriut
Ministria e Mjedisit Jetësor
dhe Planifikimit Hapësinor

